

*Teaduspreemia humanitaarteaduste alal tööde
tsükli „Poliitika-semiootika, infomõjutus-
tegevuse ja vandenõuteooriate semiootiline
analüüs“ eest*

Andreas Ventsel ja Mari-Liis Madisson

Foto: Birgit Püve

POLIITIKASEMIOOTIKA VAADE VANDENÕUTEOORIALELE

Oleme viimased kümme aastat elanud ajal, mil kriis järgneb kriisile – meenutagem siinkohal peamiselt Euroopat tabanud rändekriisi, üleilmse koroonaviiruse pandeemia puhkemist või traagilist Ukraina sõda. Igasugune kriis on ühtlasi ka kommunikatsioonikriis, kus kultuurikonteksti tundmine või mittetundmine võib olla nii probleemide lahendaja kui tekitaja. Tänapäevane suhtlus toimub paljuski erinevate meediaplattformide vahendusel, kus ühiskondlikult oluliste teemade fookusesse toomisel ja auditooriumi seisukohtade kujundamisel rõhutakse identiteedi ja kultuurimälu seisukohast olulistele aspektidele ja sündmustele. Niisugune auditooriumi tunnetust ja olukorrataju kujundav tegevus on vähem või rohkem seotud võimu toimimisega ühiskonnas, olgu selleks *status quo* säilitamine, muutuste esilekutsumine või muu eesmärgi saavutamine.

Mitmed tänapäevase strateegilise ja poliitilise kommunikatsiooni uurijad on välja toonud, et viimasel kümnendil toimub demokraatlike riikide ja nende kodanike vastu suunatud mõjutustegevus eelkõige sotsiaalmeedia vahendusel (Nissen, 2015; Singer, Brooking, 2018). Sotsiaalmeedia on kujunenud oluliseks infokonfliktide tandriks, kuna see võimaldab strateegilistel tegutsejatel: 1) oma lojaalseid toetajaid alal hoida ja neid auditooriumina n-ö kujundada ja kasvatada, 2) erapooletu publiku poolehoidu võita, 3) vastaspoolt oma narratiivi levitamisega õõnestada (vt Nissen, 2015: 84–85).

Strateegilised tegutsejad ehk aktorid loovad, levitavad ja haldavad sõnumeid, mille eesmärk on avalikkuse arvamust, poliitilisi otsuseid või sotsiaalset käitumist mõjutada. Strateegilised aktorid võivad olla näiteks valitsused, poliitilised parteid, sõjaväelised üksused, meediaorganisatsioonid või aktivistide rühmad.

Niisiis on Facebook, Youtube, Instagram, Tiktok ja teised osalusmeedia platvormid kujunenud peamiseks kanaliteks, mille vahendusel rahuajal koordineeritud väärinfo, vandenõuteooriate ja muu kumuga manipuleerimine toimib. Infoga mõjutamine sotsiaalmeedias on iseäranis tõhus konfliktide ja kriiside latentstes või varajases faasis, siis ei ole auditoorium veel ülemäära kriitiline ega võimaliku väärinfo suhtes kahtlustav (Nissen, 2015: 101).

Poliitikasemiootika pakub kultuuri ja- kontekstitundlikku analüüsiraamistikku, mis võimaldab meedias lahti rulluvaid võimu- ja mõjutusmänge uurida ja mõtestada. Alljärgnevalt avame eespool nimetatud lähenemiste eripära, näitame vandenõuteooriate kui efektiivse mõjutusvahendi potentsiaali poliitiliste protsesside kujundamisel ning ühtlasi osutame, miks kultuuritundlik perspektiiv siin vajalikku kontseptuaalset tuge pakub.

Poliitika kui avalik identiteedikujundamise protsess

Kitsamas tähenduses osutab termin *poliitika* areenile ehk asukohale, hõlmates eelkõige riiklike institutsioonide, näiteks parlamendi ja parteide tegevustega seonduvat. Tavapäraselt on poliitika analüüsiga asukohapõhiselt tegelunud erinevad poliitikauuringute suunad, uurides valimisega seotud küsimusi, institutsionaalset võimu jaotumist ja rakendamist jne. Poliitikasemiootika siinses käsitluses mõtestab *poliitilisena* aga ennekõike ühiskondlike suhete kujundamise *tähistamisprotsesse*, mille kaudu püütakse (ajutiselt) lahendada ühiskonnale olemuslikke vastandusi ja konflikte.

Poliitikasemiootika fookuses on *tähistamisprotsesside uurimine*, mille kaudu püütakse (ajutiselt) lahendada ühiskonnale olemuslikke vastandusi ja konflikte.

Kategooria *poliitiline* protsessi termineis mõistetuna osutab niisugustele tendentsidele, kus mingeid ühiskondlikke aspekte sätestatakse võimusuhte raamistikus poliitilistena, avalikkuse huvifääri kuuluvatena ning enamasti on need ühel või teisel moel seotud avaliku identiteedikujundamise praktikatega. Tänu info- ja kommunikatsioonitehnoloogia hüppelisele arengule ja suhteliselt odavale hinnale on peaaegu igalühel ligipääs infovoogude tõlgendamisele ja tootmisele, mistõttu on konfliktitander tänapäeval oluliselt laienenud. Siinkohal tuleb rõhutada, et poliitikasemiootika seisukohalt ei ole identiteet midagi valmisolevat, mida subjektid keele (jt semiootiliste süsteemide) abil lihtsalt väljendavad ja vahetavad, vaid identiteet kujuneb vastastikusel kommunikatsioonis ehk protsessis. Seetõttu ei ole ka mõtet rääkida subjektide ja nähtuste identiteedist, vaid üksnes *identifikatsioonist*, mis rõhutab selle protsessuaalset, dünaamilist ja vastastikust (relatsioonilist) loomust (Selg, Ventsel, 2021).

Poliitikasemiootika üks uurimisfookusi on infomõjutustegevus. Infomõjutustegevus on strateegiline ehk eesmärgipärane kommunikatsiooniviis, mille sihiks on mõjutada inimeste arvamusi, hoiakuid ja käitumist, kasutades selleks (väär)-info levitamist või tõlgenduskontekstiga manipuleerimist. Ennekõike keskendub semiootiline lähenemine siin niisuguste tähistamispraktikate läbivalgustamisele, mida suuremad ühiskondlikud toimijad – näiteks erakonnad, eriti aga riigid – kasutavad, et võita auditooriumi liikmete poolehoid ja vormida konkreetsete

päevakajaliste konfliktide tähendusi, aga ka üldisemaid väärtushoiakuid ja identiteedi kujundamisi mõjutajale sobilikus suunas.

Semiootiline lähenemine infomõjutustegevusele uurib, kuidas suured ühiskondlikud toimijad, eriti riigid ja erakonnad, mõjutavad auditooriumi arvamusi ja kujundavad konfliktide tähendusi ning üldisemaid väärtushoiakuid ja identiteeti vastavalt oma eesmärkidele.

Infomõjutustegevuses on auditooriumi veenmine enamasti edukas juhul, kui rõhutakse identiteedi ja kultuurimälu seisukohast olulistele sündmustele. Seetõttu võimaldab süstemaatiline semiootiline analüüs tuvastada konkreetseid mõjutusvõtteid ja narratiive ning nende taga olevaid laiemaid strateegilisi eesmärke. Väärinfo on mõju, kui see kordab järjepidavalt lugusid, mis teatud väärtusi ja toimijaid soosivad. Inimesed armastavad lugusid ehk narratiive, kuna tegemist on ühe kõige loomulikuma viisiga erinevate sündmuste mõistmiseks, meeldejätmiseks ja teistega jagamiseks. Üksiku väärinfo killu (nt valeuudise) mõju pole kuigi suur. Küll aga võib süsteemne eksitavate lugude levitamine mõjutada inimeste olukorrajaju ning kujundada nende hoiakuid. Need lood läbivad erinevaid kommunikatsioonikanaleid ja tekste, varieerudes uudistest ja pressiteadetest sotsiaalmeediapostituste, videote, kommentaarideni jne. Täna ses julgeolekuolukorras on see suund erilise tähelepanu all. Teema olulisust on rõhutanud Euroopa Komisjoni aruanne 2019 ning see on leidnud olulise koha Eesti riigi pikaajalises strateegias „Eesti 2035“.

Vandenõuteooriate poliitiline potentsiaal

Vastaste süüdistamist salajastes kokkumängudes või osalemises laiemates vandenõudes on poliitilistel eesmärkidel kasutatud sajandeid. Näiteid võime tuua nii antiikmaailma kohtukõnedest kui ka Abraham Lincolni või Winston Churchilli poliitilisest retoorikast, rääkimata Hitleri propageeritud judivandenõust või Stalini „suure puhastuse“ aegsetest rahvavaenlaste hävitamise kampaaniatest. Tõsi, alates 20. sajandi keskpaigast on laiem avalikkus vandenõuteooriatesse suhtunud kui stigmatiseerunud ehk häbimärgistatud teadmusevormi, mida hakati seostama paljuski totalitaristlike režiimide propagandaga.

Vandenõuteooriate akadeemilise uurimise vaatepunktist kujunes oluliseks tähi-seks Richard Hofstadteri raamatu „The Paranoid Style in American Politics, and Other Essays“ ilmumine 1965. aastal ja selle soe vastuvõtt akadeemilise ringkonna poolt. Seal sai alguse vandenõuteooriate käsitlemine patoloogiana. Nimelt hakati visandama paralleele vandenõuteooriate ja kliinilise paranoia vahel (Ventsel jt, 2023). Niisugune muutus näitab selgelt vandenõuteooriate marginaliseerimist ja stigmatiseerimist ning konspiratsioonilugude liikumist poliitmaastiku perifeeriasse. Niinimetatud peavoolu (*mainstream*) poliitretoorikas

Joonis1. Propagandanäituse „Igavene juut“ plakat aastast 1937. Allikas: wikimedia commons (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Der_ewige_Jude_postcard.jpg)

ja võrdlemisi kasinal argumentatsioonil rajaneva jagamiskultuuriga, mis annab taoliste lihtsatele, löövatele ja intrigeerivatele seletustele võimaluse ülipopulaarseks muutuda.

Sotsiaalmeedia infokülluse kontekstis on vandenõuteooriad osutunud efektiivseteks tähelepanupüüdjateks, kuna nad seovad aktuaalsed sündmused tugevate ning võrdlemisi lihtsasti hoomatavate tähendustega.

Vandenõulood võimaldavad infopunktikeste sigrimigrist tähenduslikke kujundeid välja joonistada. Veelgi enam, nad pakuvad sageli lausa valmis šablooni, millele tuginedes n-ö valgustunud auditorium saab tulevastes tõlgendusolukordades ise taolisi jooni tõmmata ning leiab pealtnäha juhuslikes andmetes vandenõu olemasolu kohta tõendeid. Vandenõuteooria võib funktsioneerida kui

saab rääkida vandenõuteooriate uuest tõusust alates eelmise kümnendi keskpaigast pärast Donald Trumpi presidendikampaaniat ja Brexiti referendumit aastal 2016 ning seoses poliitiliste protsessidega Ungaris ja Poolas. Nii on konspiratsiooniteooriad hakanud pakkuma suurt huvi ka kommunikatsiooni- ja eriti populismiuurijatele.

Sotsiaalmeedia ajastul, mil infokultuuri olulisteks parameetriteks on sõnumite vahetu levik ning auditoriumini jõudmise kiirus, on muutunud üha raskemaks ja ressursimahukamaks konkreetse infokülluse mõtestamine ja selle usaldusvääruse kontrollimine. Sotsiaalmeedia infokülluse kontekstis on vandenõuteooriad osutunud efektiivseteks tähelepanupüüdjateks, kuna nad seovad aktuaalsed sündmused tugevate ning võrdlemisi lihtsasti hoomatavate tähendustega. Seetõttu sobivad vandenõuteooriad suurepäraselt kiiretel reaktsioonidel

tõlgendusprotsessi oluline ankur ning olla seega potentsiaalselt palju ohtlikum kui üksik väärinfokilluke või valeuudis, kuna vandenõuteooria suunab sageli auditooriumi tõlgendama hüperskeptilises valguses terveid reaalselt aset leidnud sündmuste jadasid ning mitmesuguseid fakte (Benkler jt, 2018: 34). Kuigi auditooriumile sihilikult väärinfo andmise eesmärgil toodetud valeuudised võivad olla vandenõuteooriad, ei tohiks nende vahele siiski võrdusmärki tõmmata. Vandenõuteooria eeldab kindlat tüüpi tähendussuhteid, mida valeuudised alati ei pruugi sisaldada. Erinevalt valeuudistest ei looda vandenõuteooriate tänapäevaseid versioone tavaliselt ainult selleks, et kellelegi soovitakse meelega väärinfot anda. Autorid väljendavad neid teooriaid ka siirast vandenõuhirmust või mängulisest soovist toimunule vandenõu kaudu seletus anda.

Mis teeb vandenõuteooriatest efektiivse vahendi poliitiliste eesmärkide saavutamisel?

Pole arvatavasti raske leida näidet vandenõuteooriate kasutamise kohta poliitiliste oponentide vastase relvana. Seda tehakse umbusu või koguni hirmu ja põlastuse tekitamiseks, oma jutupunktide vürtsitamiseks ning moraalse üleoleku ja positiivse enesekuvandi konstrueerimiseks.

Vandenõuteooria näeb sündmusi konfliktina, mille põhjuseks on salajase eesmärgiga grupp, kelle manipulatsioonide tõttu kannatab ühiskonna osa, tihti suur enamus. Seega on konflikt, olles igasuguse poliitilise võitluse keskmes, vandenõuteooriate peamine sisu.

Vandenõuteooria näeb sündmusi konfliktina, mille käivitavaks jõuks on „salaja kurjadel eesmärkidel tegutsev grupp“ (Birchall, 2006: 34), kelle mahhinatsioonide tagajärjel mingi osa ühiskonnast, sageli suur enamus, kannatab. See tähendab, et konflikt, mis on igasuguse poliitilise võitluse kese, on vandenõuteooriate tuum. Vandenõuteooriad töötavad, sest on üles ehitatud vastandusele *meie* ja *nende* vahel ning märgatav osa auditooriumi poolehoidu pärast käivast võitlusest on suuremal või vähemal määral seotud identiteediloome erinevate aspektidega (Ventsel jt, 2023).

Vandenõuteooriad *meie-nemad* vastanduse kujundajana

Vandenõuteooriad on poliitilises kommunikatsioonis ja infomõjutustegevuses võimas tööriist, kuna nad võimaldavad mõjutajale sobilikus suunas kujundada väärtushoiakuid ja identiteete. Pikaajaliselt sisse töötatud lood pahalaste salajastest manipulatsioonidest, vandenõu tõttu pahatihti iseenda teadmata kannatavatest rahvamassidest ning kangelaslikest vandenõu vastu võitlejatest võivad hakata olulisel määral suunama publiku enesetaju ja maailmatõlgendust.

Vandenõuteooriad toimivad kui tõhusad identiteedi kujundajad, kuna nad tõmbavad selge piiri *meie* kui vandenõu ohvrite ning *nende* kui vandenõulaste vahele. Tänapäevastes vandenõuteooriates visandatud vaenlasekuju kehastab äärmuslikku võimuiha ja kurjust. Tema lõppeesmärgina nähakse totaalse kontrolli saavutamist inimkogemuse ja materiaalsete ressursside üle. Vandenõulugudes pakutud n-õ positiivne programm eeldab vandenõude paljastamist ja nende taga oleva salajase võrgustiku väljajuurimist. Taolised vandenõulugudel põhinevad strateegilised sõnumid on mõjusad, kuna võimaldavad nende saatjal tugevat grupiidentiteeti, mobiliseerida toetust, õhutada vastasseisu ja isegi õigustada teatud tegevusi või poliitikaid, mis on suunatud vandenõulaste või nende käsilastena tajutud rühmade vastu. Näiteks Fideszi partei ja selle juhtfiguur Ungari pikaajaline peaminister Viktor Orbán on meisterlikult ära kasutanud vandenõuteooriate identiteeti kujundavat potentsiaali, süüdistades järjepidevalt Euroopa Liitu ning Georg Sorost ja tema käsilasi riigi suveräänsuse õhnestamises, et tugevdada oma kuvandit rahva kaitsjana ja pahalaste vastu võitlejana.

KÉRJÜK, TÖLTSE KI AZ ALÁBBI KÉRDŐÍVET!

- 1.** Soros György arra akarja rávenni Brüsszelt, hogy Afrikából és a Közel-Keletről évente legalább egymillió bevándorlót telepítsen az Európai Unió területére, így Magyarországra is.

Soros hosszú évek óta azon dolgozik, hogy megváltoztassa Európát és az európai társadalmakat. Célját más civilizációs haterü emberfajtagok betelepítésével akarta elérni. Terve bemutatásakor így fogalmazott: „az előre látható jövőben az Európai Uniónak be kell fogadnia legalább egymillió menekültkérőt évente”. (Project Syndicate, 2015. 09. 26.) Hasonló álláspontot képvisel az Európai Parlament is. A testület támogatta az áttelepítési programokat, valamint a bevándorlási útvonalak létrehozását. (2015/2352. (INI))

Ön támogatja a Soros-tervnek ezt a pontját? IGEN NEM

- 2.** Soros György brüsszeli vezetőikkel együtt azt is el akarja érni, hogy az EU tagállamai, így Magyarország is, bontsák le a határvédelmi kerítéseket, és nyissák meg a határokat a bevándorlók előtt.

A jól őrzött határok hatékony védelmet jelentenek az illegális bevándorlás ellen. Nem véletlen, hogy a Soros-tervnek fontos célja a határvédelmi kerítések lebontása. Így a határok megnyílnának az illegális bevándorlók előtt. A milliárdos úgy fogalmazott, hogy „a mi tervünknek a menekültek védelme a célja, és a nemzeti határok jelentik az akadályt”. (Bloomberg Business, 2015. 10. 30.) Egyes brüsszeli vezetők is könnyen bólogattak a határozat. A migrációs ügyi bizottság jelen állásúban kijelentette: nem jó megoldás, ha az unió tagállamok kerítéseket húznak fel a külső határokon.

Ön támogatja a Soros-tervnek ezt a pontját? IGEN NEM

- 3.** A Soros-terv része, hogy a nyugat-európai országokban összegyűlt bevándorlókat Brüsszel kötelezzen ossza szét, különös tekintettel a kelet-európai országokra. Ebben Magyarországnak is részt kellene vennie.

Soros György az alábbiakat írta a bevándorlók szétosztásáról: „ha ez nem lesz egy állandó és kötelező eleme a közös uniói menekültügyi rendszernek, akkor az össze fog omlani”. (Financial Times, 2015. 07. 26.) 2015-ben Brüsszelben döntés született arról, hogy első lépésként Magyarországnak 1294 bevándorlót kell befogadnia. 2016-ban az Európai Bizottság már arra tett javaslatot, hogy korlátlan számban lehessen szétosztani a bevándorlókat. (IP/16/1620.) Soros György javaslatával egybehangzó módon feláll az uniói Menekültügyi és Migrációs Ügynökség is, amely tovább üzemelteti a nemzeti határsírt a bevándorlás kérdésében. Ha a betelepítési kvóták eleinte lépnek a magyaroknak már nem lesz beleszólásuk abba, hogy kihez érnek együtt a jövőben.

Ön támogatja a Soros-tervnek ezt a pontját? IGEN NEM

A kitöltés folytatásához kérjük, fordítsa meg a lapot!

Joonis 2. Ungari valitsuse jagatud küsimustik, mis sisaldab otseselt viiteid Sorost patuoianana kujutavale vandenõuteooriale. Selle ülaosas on kujutatud naeratavat Sorost, mille kõrval olev tekst kutsub vastajat Sorosi plaani mitte maha vaikima. Allikas: Wikimedia commons https://commons.wikimedia.org/wiki/File:NK_kerdoiv-pa-ge-001.jpg

Populistide retoorika, mis rõhutab eliidi salasepitsusi rahva vastu, sobitub sujuvalt vandenõuteooriatega, lihtsustades poliitilisi protsesse ja riigivalitsemise loogikat äärmuseni. Kõikvõimalike murettekitavate globaalsete arengute ja kohalike probleemkohtade seostamine vandenõulaste tegevusega võimaldab populistlikel jõududel juurutada mustvalget maailmapilti. Väga tumedates toonides maalitud vaenlasekuju taustal on hõlbus end esitleda kui headuse jõude ehk määndanud eliidile ja peavoolule vastanduvaid julgeid tõe eest seisjaid, rahva kaitsjaid ja ebatraditsiooniliste lahenduste pakkujaid. Orbán on selles osas silmatorkav näide, kujutades ennast ja oma valitsust kui rahva eest võitlejaid, kes seisavad vastu Brüsseli diktatuurile, immigrantide sissetungile ning ohtlikke väärtusi propageerivale siseeliidile Ungaris.

Poliitilisel eesmärgil kultiveeritud *meie* ja *nende* vaheline konflikt koos neis osalevate kangelaiste ja pahalaste kujudega peab sobituma publiku jaoks juba varasemate oluliste lugude ja muude mäluseostega. Sestap kasutavad populistide levitatud vandenõuteooriad tänaste võitluste kujutamisel sageli viiteid ajaloosündmustele või rahvusromantilistele kangelaslugudele. Näiteks Orbán samastab oma tegevust ungarlaste vastupanuga Ottomani impeeriumile või Nõukogude Liidule, oponente kujutab ta aga tõmmates paralleele ajalooliste vaenlaste julmade ja salakavalate meetoditega. Taoline mäluseoste äratamine on osutunud tõhusaks viisiks, et süvendada jõulisel vastandumisel rajanevat identiteeti ja õigustada Fideszi poliitikaid kui ainuvõimalikku viisi Ungari huvide kaitsmiseks.

Nagu eelnevalt toonitatud, pole mingi rühma enesekuvandi ja maailmatunnetuse põimumine konspiratsiooniteooriatega võimalik ühekordse poliitkampaniaga, vaid eeldab pikaajast ja süsteemset vaenlasekuju juurutamist. Kui kord aga publik vandenõuteooriatele omase *meie*-tunnetuse kas või osaliselt omaks võtnud on, võib see muutuda võimsaks tööriistaks, mille abil ennast moraalse ohvrina positsioneerida ja õigustada tavaolukorras vastuvõetamatuna tunduvate meetodite kasutamist vaenulikuna tajutud jõudude vastu.

Rühm, kelle identiteediloomes rajaneb vandenõuteooriatel, näeb end sageli moraalse ohvrina ning peab seetõttu õigeaks tajutavate vaenlaste vastu mis tahes meetmete kasutuselevõttu.

Näiteks on Ungari valitsus rakendanud mitmeid ebademokraatlikke meetmeid: loonud avaliku häbistamise eesmärgil nimekirju väidetavatest soroslastest, piiranud ajakirjandusvabadust ning viinud läbi arreteerimisi, mida põhjendatakse kui rahva kaitsmist välis- ja sisevaenlaste salajase õnnestustegevuse eest.

Meie ja mitmete teiste autorite teadustöö (Ventsel jt, 2023; Kreko, 2020; Cook, Lewandowsky, 2020) on näidanud, et selliseid identiteediga tihedalt seotud

vandenõuteooriaid on peaaegu võimatu ümber lükata, kuna iga nende vaidlustamise katset kiputakse tõlgendada vandenõulaste rünnakuna. Vandenõuteooriale kinnistuv *meie*-tunnetus vallandab mitte ainult lootusi ühiskondlikust õitsengust, mis peaks pärast vandenõude väljajuurimist saabuma, vaid ka intensiivseid emotsioone, nagu viha, põlgus ja hirm, mida vaenlase tegevuse pidev kujutamine tekitab. Identiteedi alustalana kasutatud vandenõuteooriad süvendavad pikaajalisi sotsiaalseid ja poliitilisi lõhesid, esitades tõsiseid väljakutseid demokraatia ja avatud ühiskonna põhimõtetele.

Vandenõuteooriad tõlgenduskogukonna vormijana

Vandenõuteooriaid kasutatakse poliitilises kommunikatsioonis ka väiksemate ning hajasamate eesmärkide saavutamiseks kui identiteediloome. See on tõhus vahend, millega publiku tähelepanu püüda ja hoida. Tänapäevases infoülekülluses on just tähelepanu – infokildude märkamine ning publiku aja ja keskendumisvõime pühendamine nende läbitöötamisele – väärtuslik ressurss, mille pärast erinevad avalikku arvamust kujundada üritavad jõud võitlevad. Donald Trumpi vandenõuvihjetest ning -süüdistustest tulvil olevad valimiskampaaniad demonstreerivad, kuidas konspiratsiooniteooriaid talle sobiliku tõlgendusfooni saavutamiseks kasutatakse. Intrigeerivad väited mastaapse valimistulemuste võltsimise, süvariigi riikalike manipulatsioonide või koguni demokraatliku partei eliidi seoste kohta võigaste kannibalistlike rituaalidega mõjuvad uudishimu ja emotsioone äratavalt ning lisaks suunavad ka avalikkuse tähelepanu Trumpi poliitika kitsaskohtadelt eemale.

Konspiratsioonilugude tõhusus tõlgenduskogukondade kujundamisel ja kooshoidmisel tuleneb suuresti võimest äratada kuulajates tugevaid emotsioone, pakkuda põnevust ning võimalust keerukatel ühiskondlikel teemadel rääkida.

Vandenõuteooriad toimivad kui magnetid, mis loovad ja seovad tõlgenduskogukondi. Tõlgenduskogukond on inimrühm, kes jagab ühist tähendusloomestrateegiate, väärtuste ja uskumuste kogumit, mida kasutatakse tekstidele ja nähtustele tähenduse andmiseks ja mõistmiseks. Tõlgenduskogukonna tänapäevaseks näiteks võib tuua sotsiaalmeediagrupid, kes koonduvad jagatud teemade ja ideoloogiate ümber. Nendes gruppides kerkivad esile eestkõnelejad, kujunevad välja jagatud väärtused, suhtlusnormid ja eristuv väljendusviis nii sõnas kui pildis (Madisson, Ventsel, 2021, 45).

Konspiratsioonilugude tõhusus tõlgenduskogukondade kujundamisel ja kooshoidmisel tuleneb osaliselt võimest äratada kuulajates tugevaid emotsioone, pakkuda põnevust ning võimalust keerukatel ühiskondlikel teemadel rääkida. Sageli on kaasaráäkimine oma mitmeti mõistetavuses ja mängulisuses nauditav

ning loob sotsiaalmeediaalides suhtlevate inimeste vahel õlatunnet.

Vandenõuteooriad köidavad publikut, pakkudes võimalust osaleda justkui tõlgenduslikus detektiivimängus, otsides *varjatud jälgi*, mis viiks pahalaste võrgustiku paljastamiseni. Vandenõulugusid vahendavaid tõlgenduskogukondi hoiab koos hasartne soov avastada ning jagada pahalaste tegevuse kohta tõendeid, mis on laiema üldsuse jaoks peidetud, kuid n-ö teritatud silmale ja kõrvale siiski märgatavad. Nii otsitakse vandenõu tõendeid ka kõrvaltvaatajale ootamatuna näivatest kohtadest, näiteks inimeste kehakeelest, keelevääratusest, lühenditest, numbrikombinatsioonidest, aga ka näiteks tekstide tagurpidi lugemisest. Näiteks märkisid 5G-mobiilimastide ründajad, et neil on kindlaid tõendeid mastide seostest saatanaga, kuna nimetus 5G kannab ilmselgeid vanakurja märke: number 5 tähistab pentat ja G on grammi lühend.

Hasartne varjatud tõendite otsing ning oma leidude jagamine kaasmõtlejatega hoiab auditooriumi kaasatu ja pühendununa. See rahuldab inimeste loomulikku uudishimu ja soovi mõistatusi lahendada. Kui taolist tõlgendushasarti tekitavaid lugusid kombineeritakse oskuslikult avaliku arvamuse kujundaja strateegiliste sõnumitega, tekib publikul nendega tugev emotsionaalne side ning nad püsivad publiku mõtteis isegi juhul, kui nendega täielikult ei nõustuta.

Vandenõulõimede juurde sattudes ei otsi publik sealt n-ö viimast tõde, pigem võetakse seal vahendatud selgituste osas poolküüniline, pooltõsine vaatepunkt (Ventsel jt, 2023). Kuid on üldteada, et hea loo puhul ei saa tõele mittevastamine takistuseks. Inimloomuses on ka võime fantastilistele kangelastele kaasa elada ja mõistatustele lahendusi otsida. Sotsiaalmeediagrupid järk-järgult intrigeerivaid vandenõuviiteid jagades loovad mõjutajad publikus vandenõupädevust ehk tõlgenduskogukonna jaoks saavad omaseks vandenõude kujutamise seotud selgituskäigud ja sõnalis-pildilised vahendid. Eduka mõjutustegevuse korral

Joonis 3. Karikatuur, mis kujutab vandenõuteoreetikuid 5G-mastidelt kurjuse märke otsimas ja leidmas. Pildi allikas: ChatGPT4

hakkavad tõlgenduskogukonna liikmed taolisi mäluseoseid kahtlasena tunduvate sündmuste või nähtuste seletamisel spontaanselt kasutama. Sellisel viisil saavad vandenõuteooriad ja nende baaselemendid publiku jaoks mitte ainult tuttavaks, vaid ka auditooriumi liikmete tähendusloome oluliseks osaks.

Mõjutuseesmärke täitvaid vandenõulugusid vahendavaid tõlgenduskogukondi ei looda kunagi tühjalt kohalt. On oluline teadvustada, et mõjutajate kommunikatsioonimeeskonnad jälgivad tähelepanelikult mitmesuguseid sotsiaalmeedialkanaleid, et olla kursis neid huvitava auditooriumisegmendi jaoks aktuaalsete teemade, märksõnade ja piltidega. Nad kasutavad neid hoolikalt oma loodud vandenõumosaiigi ehituskividena. Vandenõuteooriad on olemusel alati olnud folkloorne nähtus. Nad põhinevad sarnaste motiivide kordamisel: ühiskonda valitsevad salaja tegutsevad kahjulikud jõud, inimestele tehakse ajupesu, avalikkuse eest varjatakse olulist infot, vandenõulased kasutavad salajast koodi jne.

Vandenõulugusid on aastasadu jutustatud ning on tähelepanuväärne, et seal korduvad järgmised põhimotiivid: varjatud pahalaste võrgustiku tegutsemine ühiskonnas, ajupesu, olulise info varjamine avalikkuse eest, salajased koodid jne.

Vandenõulugude strateegilised vestjad täidavad need põhimotiivid pidevalt viidetega päevakajalistele sündmustele ja kombineerivad neid hetkel trendikate sotsiaalmeediasuundumustega. Piiritõmbamine rahva seas n-õ spontaanselt tekkinud ja strateegiliselt loodud vandenõuseoste vahele pole sageli võimalik ega ka oluline, kuna üks võib kiirelt teiseks üle minna.

Näiteks nii 2016. kui ka 2020. aasta presidendikampaania ajal kasutas Donald Trumpi meeskond oskuslikult ära paremäärmuslikes foorumites ringlevaid Pizzagate'i⁶³ ja QAnoni⁶⁴ vandenõuteooriaid, mis kujutasid liberaalseid jõude osana üleilmsest saatanakummardajate salavõrgustikust. Muu hulgas oli selle keskmes intrigeeriv idee, et salajane eliit allutab maailma oma võimule, röövides ja rituaalselt kuritarvitades lapsi, et ammutada nendest elueliksiiri nimega Adrenokroom. Sellistele vandenõuteooriatele viitamine kampaaniakõnedes või nende jagamine sotsiaalmeediapostitustes lõi soodsa pinnase tõlgenduskogukondade väljakujunemiseks. Trumpi avalik toetus QAnonile sai eriti nähtavaks 2020. aasta kampaanias, kus ta kasutas oma sõnavõttudes QAnoni teemasid, nagu inimkaubandus ja süvariigivastane võitlus. Tema meeskond levitas

⁶³ 2016. aastal alguse saanud vandenõuteooria, mille kohaselt New Yorgi politsei avastas demokraatliku partei liikmetega seotud pedofiilide võrgustiku – toim.

⁶⁴ Alates 2017. aastast USA-s leviv paremestremistlik vandenõuteooria ja sellest tõukuv poliitiline liikumine – toim.

Joonis 4. Comet Ping Pongi pitsarestoran, kus toimus 2016. aasta USA presidendivalimiste ajal vandenõuteooriatest ajendatud tulistamine. Allikas: wikimedia commons <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?search=comet+ping+pong&title=Special:MediaSearch&go=Go&type=image>

aktiivselt QAnoni sõnumeid ja vihjeid, meelitades ligi toetajaid, kes hakkasid sotsiaalmeediagruppides ühiselt jagama „tõendeid“ salavõrgustiku võika tegevuse kohta. See strateegia mitte ainult ei hoidnud Trumpi juba olemasolevat toetajaskonda koos, vaid tõi ka uusi järgijaid, kes nägid Trumpi kampaaniat kui võitlust süvariigi ja eliidi vastu, kelle tegevused olid QAnoni postituste kohaselt äärmiselt kuritahtlikud ja inimvaenulikud.

Nagu eelnevalt mainitud, rajaneb suur osa vandenõuteooriate võlust tõlgenduslikul detektiivmängul – peidetud vandenõumärkide otsimisel. Sama mündi teine külg on peidetud sõnumite kasutamine vandenõuteooriaid vahendavas tõlgenduskogukonnas. See annab võimaluse ennast teatud eriteadmist ehk salakoodi omava rühma liikmena tunda ning süvendab kogukonna liikmetes õlatunnet. Näiteks kasutab Trump ka käimasolevas 2024. aasta valimiskampaanias avalikes sõnavõttudes vandenõuteooriaid vahendavale tõlgenduskogukonnale tuttavat sümboolikat, näiteks akronüümi WWGIWGA,⁶⁵ vandenõupädevust mitteomavale inimesele arusaamatuks jääda võivat fraasi „Torm on tulemas“ või mängides kampaaniaüritustel muusikapala, mida tuntakse QAnoni hümnina.⁶⁶

⁶⁵ Akronüüm WWGIWGA tuleneb lõõklausest „Where we go one, we go all“ (me kõik läheme sinna, kuhu meist üks läheb), mis on erakordselt populaarne QAnoni liikumise seas.

⁶⁶ QAnoni hümniks peetakse Will Van De Crommerti instrumentaalpala „Mirrors“, mis sai laialdaselt tuntuks seoses Donald Trumpi 2024. aasta presidendikampaania üritustega, kus ta QAnoni ideedele toetust avaldas.

Intrigeerivate tõlgenduskogukondade sisseseadmine ja juhtimine sotsiaalmeedias on kahtlemata ajamahukas protsess, kuid see võimaldab lisaks publiku emotsionaalsele kõnetamisele ja teatud tähendusloome-repertuaariga kurssi viimisele sisse seada ka vahendajad ehk n-õ suunamudijad või arvamuslimidrid, kes publikus usaldust ja poolehoidu äratavad. Sellisel viisil sisse töötatud kõneisikuid, põhjalikumaid selgitusraamistikke või nende üksikuid meeldejäävaid kilde kasutatakse ära nii käimasolevate kui ka tulevaste konfliktide vormimiseks.

Vandenõuteooriate sihipärane levitamine võib teenida ka publiku segadusse viimise eesmärki, tekitades vastuoluliste lugude virvarri ehk infoodu, mis kahandab usku tõenduspõhisesse teabesse ja suurendab kahtlustavat hoiakut autoriteetsete allikate suhtes.

Vandenõuteooriad auditooriumi kurnajana

Vandenõuteooriaid kasutatakse infomõjutustegevuses ka publiku väsitamine ja segadusse ajamise ehk infoodu tekitamise eesmärgil. Infoodu loomine on mõjutustehnika, mille puhul sihtauditooriumile söödetakse ette üksteisega vastuollu minevaid lugusid, selleks et tekitada üldist usaldamatust ning tunnet, et *õigel* ja *valel* ongi peaaegu võimatu vahet teha (Nissen, 2015: 11). Infoodu strateegia puhul joonistatakse vandenõulugudevahelised vastuolud reljeefselt välja. Lisaks on oluline roll taoliste lugude kordamisel. Nii tekib auditooriumis nõutus ning arusaam, et midagi kahtlast on teoksil ja teema kõikvõimalike kajastuste suhtes tasub äärmiselt skeptiline olla (Ventsel, Hansson jt, 2021). Sama sündmuse kohta käivate ja üksteist põhimõtteliselt välistavate vandenõuteooriate levitamist on täheldatud näiteks Venemaa ingliskeelses propagandameedias, mille sihiks on kujundada välismaise publiku olukorrataju ja hoiakuid (Flaherty, Roselle, 2018; Ventsel, Madisson jt, 2021).

Näiteks võis vandenõuteooriate kaudu infoodu tekitamist täheldada 2018. aastal, kui tuli avalikuks Sergei ja Julia Skripali mürgitamine (Livingston, Nassetta, 2018). Venemaa huve toetavates infokanalites osutati sündmuse peasüüdlastena näiteks salajasele russofoobide võrgustikule, Suurbritannia salateenistustele, Gruusiale, Ukrainale, Rootsile ja USA-le. Levitati ka spekulatsiooni, et Novitšokiga mürgitamist ei juhtunudki, vaid tegu oli lavastuse ja suurejoonelise meediapettusega, mille eesmärk oli Venemaa mainet kahjustada (Conspiracy mania marks ..., 2019). Sarnast strateegiat kasutasid Venemaa infomõjutuskanalid ka koroonapandeemia vältel, levitades korraga mitut erinevat ja omavahel vastuolulist vandenõuteooriat COVID-19 päritolu ja selle leviku kohta (Toepfl jt, 2023). Ühelt poolt väideti, et viirus oli loodud USA laborites biorelvana, mille eesmärk oli kahjustada Hiina ja teiste konkureerivate riikide majandusi. Teisalt levitati teooriat, et COVID-19 on ülemaailmne pettus või liialdus, mida kasutavad lääneriigid ja nende juhivad rahvusvahelised organisatsioonid, nagu maailma

terviseorganisatsioon (World Health Organization, WHO), kodanike vabaduste piiramiseks ja järelevalve ühiskonna laiendamiseks (Toepfl jt, 2023). Niisuguste lugude mõjuväljas viibides ei tekkinud auditooriumil küll selget vaenlasekuju, keda pandeemiaga kaasnenud kannatuste eest süüdistada, kuid kinnistus veendumus, et lääneriikide ja n-õ peavoolumeedia ametlikku versiooni ei saa usaldada.

Vandenõuteooriad julgeolekuohtude kujundajana

Julgeolekuohtude kujundamise kontekstis ei kasutata vandenõuteooriaid üksnes selleks, et vastast halvustada või mustata. Olulise aspektina osutavad rahvusvaheliste suhete uurijad Tim Aistrop ja Robert Bleiker (Aistrop, Bleiker, 2018: 7), et vandenõuteooriad aitavad võimupositsioonil olijatel kujundada teadmist riiklikest julgeolekuohtudest ning sellega ühtlasi legitimeerida auditooriumi silmis teatud vastumeetmeid, mida riik ohu minimeerimiseks rakendada soovib.

Vandenõuteooriad võimaldavad võimulolijatel kujundada arusaama teistest riikidest kui julgeolekuohtudest ning samal ajal õigustada avalikkuse silmis teatud vastumeetmeid, mida ohu minimeerimiseks rakendada soovitakse.

Nii süüdistas Trumpi administratsioon COVID-19 pandeemia ajal Hiina juhtkonda ja julgeolekustruktuure viiruse kui biorelva salajases loomises ja selle tahtmatus või tahtlikus vallapästmises, nimetades seda järjekindlalt Hiina viiruseks (Ventsel jt, 2023: 228). See sobitus USA varasemate Hiina-suunaliste süüdistustega, mis olid seotud sellega, et Hiina IT-hiiud (nt Huawei) arendavad 5G-tehnoloogiat, mida saab kasutada spionaažiks. Niisuguseid süüdistusi käsitlesid mitmed välispoliitikaekspertid aga laiema USA-Hiina majandussõja raamistikus ning nägid USA-poolses Hiina-vastaste vandenõuteooriate levitamises katset takistada oma liitlastel Hiina firmadelt 5G-tehnoloogia ostmist (Hansson jt, 2023).

Sarnasele vandenõuteooriate kasutamisele geopoliitilistel eesmärkidel on Venemaa Föderatsiooni kontekstis osutanud Ilja Yablokov ja Eliot Borenstein. Nende sõnul sai vandenõusid otsiv maailmavaade Putini kolmanda presidentuuri ajal (2012–2018) üha olulisemaks elemendiks riigi ideoloogias. Selleks kasutati ära nostalgiat Vene impeeriumi kui ühe maailma suurvõimu järele. Taolise minevikukuvandiga õigustati autoritaarset pööret ning pakuti alust ühiskondlikule ühtekuuluvusele ja rahva mobiliseerimisele (Yablokov, 2018: 188). Eriti lihtsustavaks on kujunenud Putini vaade välispoliitikale, milles näidatakse USA-d ja läänt tervikuna väga mustades ja kohati karikatuursetes toonides. Pea iga tegutseja ja tegevuse taga, millega oponentitakse Putini režiimile – olgu selleks meelevaldus või kriitiline saade –, nähakse välisagendi ehk USA ja lääne salajasi manipulatsioone (Borenstein, 2019: 18–20).

Joonis 5. Interneti-uuringute agentuuri hoone Peterburis, mis on tuntud Vene trollitehase ja väärinfo levitamise keskusena. Allikas: Wikimedia commons https://commons.wikimedia.org/wiki/File:55_Savushkina_Street.jpg

Üks enim kasutatavaid termineid, mis seoses konspiratsioonisüüdistustega on esile kerkinud, on russofoobia. See on piisavalt laialivalgub, et mahutada kõiki Venemaa nii endisi, praegusi kui ka tulevasi vaenlasi ajalooülesse venevastase vihkamise aktsiooni (Borenstein, 2022). Russofoobia süüdistusi on kasutatud nii sise- kui ka välispoliitilistel eesmärkidel. Ajalooliselt on Kremli võimu- eliit russofoobia narratiiviga sidunud suure osa Venemaa suhtes negatiivsetest infovoogudest. Venemaal on russofoobia algeid nähtud juba keskaja lõpus, mil Vene suurvürstid ja esimesed tsaarid (Ivan III, Vassili III ja Ivan Julm) võitlesid hegemoonia pärast poolakate, rootslaste ja leedukatega 15.–16. sajandil ja ka hiljem Romanovite dünastia ajal. Olemuslikku muutust ei toonud ka nõukogude võim. Tõsi, siis olid kasutusel teised sõnad, nagu *klassivaenlane*, *rahvavaenlane*, *nõukogudevastane* ja *antinõukogulik* (Ventsel jt, 2023: 101).

Venemaal tähendab *russofoob* suurele osale ühiskonnale inimest, kes on hüljanud oma kodumaa, vene kultuuri ja sageli ka õigeusu väärtused, müües end läänele ning muutudes seeläbi amoraalseks, isegi reeturiks. Rahvusvaheliste suhete ning välisauditoomi mõjutamiseks kasutab Kreml pisut teistlaadi russofoobianarratiive. Viimasel ajal kordub taolistes strateegilistes sõnumites idee, et NATO ja Euroopa Liidu laienemise taga on Venemaa-vastane tegevus ja

venelastevastane vaen. Darczewska ja Żochowski (2015: 20–21) järgi võimaldab Kremli vene kultuuri vastasuse projitseerimine oma poliitilisele opositsioonile laiemat toetust leida nii kodu- kui ka välismaal, kuna lääne ühiskonnas ei ole kultuurilise erinevuse demoniseerimine sama aktsepteeritav kui poliitiliste seisukohtade kritiseerimine. Venemaa strateegilistes narratiivides rõhutatakse lääne neoliberaalsete väärtuste (mis peaksid kultuurilisi erinevusi austama) silmakirjalikkust ja demokraatia allakäiku.

Kokkuvõte ja pilk tulevikku

Tänapäevases vandenõuteooriate plahvatuslikus levikus pole midagi uut ning selle põhjused on sageli ennustamatud. Nii puhkes popkultuuris 1990. aastatel vandenõubuum, mille edukaid näiteid – „Salatoimikuid“ ja „JFK-d“ – mäletavad arvatavasti paljud Eesti tele- ja kinovaatajad. See tähendab, et vandenõulugusid jutustatakse sageli meelelahutuslikel eesmärkidel, et vestluskaaslast šokeerida, teda lõbustada ja päevakajalistel teemadel koos fantaseerida.

Viimasel kümnendil on vandenõuteooriate kasutamine lisaks popkultuurile aga taas jõudnud populistlikku poliitretoorikasse, mille abil räägitakse pahatahtlikust korrumppeerunud eliidist ning pakutakse mustvalget maailmakäsitlust ja lihtsaid lahendusi. Strateegilistel eesmärkidel jutustatud vandenõulugude esiletõus vähendab Eestis ja ka ülejäanud maailmas ühiskondlikku sidusust ning õhutab polariseerumist. Siiski tuleb tähele panna, et vandenõuteooriate levik on pigem märk sellest, et ühiskond on juba varem olnud kapseldunud, pinged on kuhjunud ning on tekkinud umbusk avalike institutsioonide ja ekspertide teadmiste suhtes. Vandenõulood pole ühiskondlike lõhede tekitajad, vaid pigem nende võimendajad (Ventsel jt, 2023: 365).

Praeguses julgeolekulukorras on perspektiivikas käsitleda vandenõuteooriate kasutamist infomõjutustegevuses. Vandenõuteooriaid tarbivate netikogukondade iseloomulik joon on sügav usaldamatus peavoolumeedia ja sündmustele pakutud ametlike seletuste suhtes. Koroonaeitajad kipuvad sageli kahtlema ka Ukraina sõja tõepärasuses ning pidama sõjakaadreid hästi lavastatud meediaspektaaklikuks. Niisuguste konspiratsiooniteooriaid levitavate tõlgenduskogukondade ja neis valitsevate arusaamade (sealhulgas sügav eelarvamus institutsioonilise autoriteedi ja ekspertteadmiste vastu) ärakasutamine riikliku poliitika elluviimiseks võib olla laiemat ühiskondlikku huvi pakkuv uurimisküsimus.

Vaenuliku infomõjutustegevuse laienemisega sotsiaalmeediasse on kaasnenud väärinfo plahvatuslik levik. See on kasvatanud usaldamatust nii sotsiaalmeedia kui ka ajakirjanduse vastu. Paradoksaalsel kombel teevad niisugusele infomõjutustegevusele vastuastumise raskeks just vabale ajakirjandusele seatud raamid. Kui lääne mõtlemises on „infosõja peamine eesmärk sihtauditoorium liita ja võita see enda poole“, siis vaenuliku infomõjutustegevuse eesmärk on just tekitada

sihtauditooriumi sees rindejooni ja vastuolusid, et see ei toimiks enam ühtselt (Jantunen, 2018: 204). Seetõttu ei suuda demokraatlikud riigid alati sama tõhusalt vastata rünnakutele, mille taga on autokraatlikud režiimid ja diktatuurid, kes on aktiivse kodanikuühiskonna ja vaba ajakirjanduse puudumise tõttu info-rünnakute suhtes immuunsemad. Kuigi demokraatlikule mõttelaadile omane sõnavabadus ja autoriteetides kahtlemine on vaenulikule infomõjutustegevusele vastuseismisel sageli takistuseks, on just eluterve skepsis ja mitmeperspektiivne ning kontekstitundlik vaade parim lähtekoht vandenõuteooriatega seotud riskide maandamisel.

VIITED

Aistrophe, T., Bleiker, R. 2018. Conspiracy and foreign policy. *Security Dialogue*, 49(3), 165–182, <https://doi.org/10.1177/0967010617748305>

Benkler, Y., Faris, R., Roberts, H. 2018. *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. Oxford University Press, New York.

Birchall, C. 2006. *Knowledge goes pop*. Berg, Oxford, New York.

Borenstein, E. 2019. *Plots against Russia: Conspiracy and Fantasy after Socialism*. Cornell University Press, Ithaca, NY.

Borenstein, E. 2022. Everybody hates Russia: On the uses of conspiracy theory under Putin. *Social Research: An International Quarterly*, 89(3), 811–829, <https://doi.org/10.1353/sor.2022.0055>

Conspiracy mania marks one-year anniversary of the Skripal poisoning 2019. *EUvsDisinfo*, 07.03, <https://euvsdisinfo.eu/conspiracy-mania-marks-one-year-anniversary-of-the-skripal-poisoning/>

Cook, J., Lewandowsky, S. 2020. *The Debunking Handbook*, <https://www.climatechangecommunication.org/wp-content/uploads/2020/10/Debunking-Handbook2020.pdf>

Darczewska, J., Żochowski, P. 2015. Russophobia in the Kremlin's Strategy: A Weapon of Mass Destruction. *Point of View* 56. Centre of East European Studies, Warsaw.

Flaherty, E., Roselle, L. 2018. Contentious narratives and Europe: Conspiracy theories and strategic narratives surrounding RT's Brexit news coverage. *Journal of International Affairs*, 71(1.5), 53–60, <https://www.jstor.org/stable/26508111>

Hansson, S., Madisson, M-L., Ventsel, A. 2023. Discourses of blame in strategic narratives: The case of Russia's 5G stories. *European Security*, 32(1), 62–84, <https://doi.org/10.1080/09662839.2022.2057188>

- Hofstadter, R. 1967. *Paranoid Style in American Politics and Other Essays*. Vintage Books, New York.
- Jantunen, S. 2018. *Infosõda*. SA Kultuurileht, Tallinn.
- Kragh, M., Andermo, E., Makashova, L. 2020. Conspiracy theories in Russian security thinking. *Journal of Strategic Studies*, 45(3), 334–368, <https://doi.org/10.1080/01402390.2020.1717954>
- Krekó, P. 2020. Countering conspiracy theories and misinformation, consequences of conspiracy theories. – Butter, M., Knight, P. (eds), *Routledge Handbook of Conspiracy Theories*. Routledge, London, 242–255.
- Livingston, S., Nassetta, J. 2018. Framing and strategic narratives: Synthesis and analytical framework. *SAIS Review of International Affairs*, 38(2), 101–110, <https://doi.org/10.1353/sais.2018.0020>
- Madisson, M-L., Ventsel, A. 2021 *Strategic conspiracy narratives. A semiotic approach*. Routledge, London.
- Nissen, T. E. 2015. *Sotsiaalmeedia kasutamise relvasüsteemina. Kaasaja konfliktide omadused*. Postimees, Tartu.
- Selg, P., Ventsel, A. 2021. *Introducing Relational Political Analysis. Political Semiotics as a Theory and Method*. Palgrave Macmillan, Cham, <https://doi.org/10.1007/978-3-030-48780-5>
- Singer, P. W., Brooking, E. T. 2018. *LikeWar: The Weaponization of Social Media*. Eamon Dolan/Houghton Mifflin Harcourt, Boston, New York.
- Toepfl, F., Ryzhova, A., Kravets, D., Beseler, A. 2023. Googling in Russian abroad: How Kremlin-affiliated websites contribute to the visibility of COVID-19 conspiracy theories in search results. *International Journal of Communication*, 17, 1126–1146.
- Ventsel, A., Hansson, S., Madisson, M-L., Sazonov, V. 2021. Discourse of fear in strategic narratives: The case of Russia's Zapad war games. *Media, War & Conflict*, 14(1), 21–39, <https://doi.org/10.1177/175063521985655>
- Ventsel, A., Madisson, M-L., Hansson, S. 2021. Russia strategic blame narratives. Comparative analysis of domestic and international media coverage about 5G. – Mölder, H., Sazonov, V., Kerikmäe, T. (eds), *The Russian Federation in the Global Information Warfare. Influence Operations in Europe and Its Neighbourhood*, Springer, 267–294.
- Ventsel, A., Madisson, M-L., Lotman, M. 2023 *Varjatud märgid ja salaühingud. Vandenõuteooriate tähendusmaailm*. Vaba Akadeemia Raamatukogu. Postimehe Kirjastus.
- Yablokov, I. 2018. *Fortress Russia: Conspiracy Theories in the Post-Soviet World*. Polity, Cambridge.

Andreas Ventsel

Sündinud 21. märtsil 1976 Tartus

- 1994 Tartumaa õhtukool
- 2003 Tartu ülikool, semiootika (BA)
- 2005 Tartu ülikool, semiootika (MSc)
- 2009 Tartu ülikool, semiootika (PhD)

Andreas Ventsel töötab Tartu ülikoolis poliitika- ja sotsioseemiootika professorina. Tema uurimistöö keskendub võimuhete ja auditooriumi olukorrataju kujundamise semiootilisele analüüsile. Ta kombineerib semiootika, diskursusteooria, julgeoleku- ja visuaaluuringute, retoorika ja poliitikaanalüüsi lähenemisi.

Lisaks Tartu ülikoolile on ta lugenud loengukursusi paljudes Eesti kõrgkoolides ning olnud külaliseduur või -õppejõud mitmetes ülikoolides välismaal (Torino ülikool, Thbilisi riiklik ülikool, Thelavi ülikool, Covilhã ülikool, Thessaloníki Aristotelese ülikool, Küprose tehnoloogiaülikool, Bologna ülikool).

Mari-Liis Madisson

Sündinud 28. septembril 1988 Pärsti vallas

- 2007 Carl Robert Jakobsoni nimeline gümnaasium
- 2010 Tartu ülikool, semiootika ja kulturoloogia (BA, *cum laude*)
- 2012 Tartu ülikool, semiootika ja kulturoloogia (MA, *cum laude*)
- 2016 Tartu ülikool, semiootika ja kulturoloogia (PhD)

Tartu ülikooli semiootika teadur Mari-Liis Madisson on varem töötanud teadurina kaitseväge akadeemias, Belfasti ülikoolis ning nooremteadurina Tartu ülikooli ühiskonnateaduste instituudis, osalenud rohkem kui 40 loengukursuse õpetamisel ning juhendanud 10 magistritööd ning üht doktoritööd. Tema uurimistöö kombineerib kultuurisemiootikat, rahvusvaheliste suhete uuringuid, meediauuringuid ning kriitilisi desinformatsiooniuuringuid. Tema viimaste aastate huvid keskenduvad vandenõuteooriate, strateegiliste narratiivide ja ohudiskursuse kvalitatiivsele analüüsile.